

Sygn. akt II CSK 830/14

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 24 kwietnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa M. Spółki Akcyjnej w Ł.
przeciwko Samodzielnemu Publicznemu Szpitalowi Klinicznemu
Uniwersytetu Medycznego w K. Centrum Zdrowia Dziecka w K. o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 24 kwietnia 2015 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Okręgowego w Ł.
z dnia 21 maja 2014 r.,

**uchyła zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Ł., pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

M. Spółka Akcyjna w Ł. wniosła o zasądzenie od Samodzielnego Publicznego Szpitala Klinicznego Uniwersytetu Medycznego w K. Centrum Zdrowia Dziecka w K. kwoty 54 861,13 zł z ustawowymi odsetkami z tytułu spłacenia, na podstawie poręczenia, wierzycielek U. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w W. oraz L. Spółki Akcyjnej w S. w następstwie niespełnienia przez pozwanego świadczeń wynikających z zawartych z nimi umów. W sprawie tej Sąd Rejonowy w Ł. wydał nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym, który został zaskarżony przez pozwanego.

Publiczny Szpital Kliniczny Uniwersytetu Medycznego w K. Centrum Zdrowia Dziecka w K. wniósł o uznanie za bezskuteczne czynności prawnych M. Spółki Akcyjnej w Ł., polegających na złożeniu oświadczeń o poręczeniu oznaczonych zobowiązań powoda, jako nieważnych w braku zgody organu założycielskiego powoda.

Sąd Rejonowy w Ł. postanowieniem z dnia 5 czerwca 2013 r. połączył obie sprawy do wspólnego rozpoznania. Wyrokiem łącznym z dnia 5 września 2013 r. Sąd Rejonowy w Ł. uchylił nakaz zapłaty wydany w sprawie o zapłatę i oddalił obydwa powództwa. Ustalono, że Samodzielny Publiczny Szpital Kliniczny Uniwersytetu Medycznego w K. Centrum Zdrowia Dziecka w K. (dalej jako: Szpital) zawarł w dniu 14 lutego 2011 r. z U. Spółką z o.o., a w dniach 21 września 2010 r., 21 grudnia 2010 r. i 8 kwietnia 2011 r. z „L.” SA (dalej jako: dostawcy) umowy dostawy oznaczonych produktów farmaceutycznych. W umowach postanowiono, że dostawca nie może dokonać cesji wynikających z wierzytelności, ani ustanawiać na nich zastawów lub zawierać co do tych wierzytelności umów gwarancyjnych, w tym umów poręczenia bez uprzedniej zgody pozwanego Szpitala, wyrażonej na piśmie pod rygorem nieważności. Dostawcy wykonali umowy i wystawili szereg faktur tytułem wynagrodzenia.

Obaj dostawcy zawarli z M. Spółką Akcyjną w Ł. (dalej jako: Spółka) umowy zatytułowane „O współpracy w zakresie obsługi wierzytelności i udzielania poręczeń” - odpowiednio U. Sp. z o.o. w dniu 22 lutego 2011 r. a L. SA w dniu 28 kwietnia 2011 r., które obejmowały m.in. poręczenia do oznaczonej wysokości za istniejące i niewymagalne oraz przyszłe zobowiązania z tytułu dostaw na rzecz

pozwanego Szpitala. Spółka poręczała spłatę zobowiązań pozwanego z tytułu należności głównej z odsetkami, zobowiązując się do zapłaty na rzecz dostawców w terminie siedmiu dni od dnia otrzymania zawiadomienia o konieczności zapłaty, uzgodnionego jako ostatni dzień miesiąca, w którym upłynął termin wymagalności poręczonego zobowiązania. W zakresie dokonanej zapłaty powódka stawiała się wierzycielką Szpitala z prawem naliczania dalszych odsetek za opóźnienie od wezwania. W umowie łączącej Spółkę i U. Sp. z o.o. postanowiono, że zobowiązanie spółki nie powstanie, jeżeli w umowach zawartych między dostawcami a Szpitalem znajdują się zapisy umowne, które bezpośrednio lub pośrednio wyłączają możliwość poręczenia, a w umowach łączącej Spółkę i L. SA, że w umowach dostawy mogą znajdować się umowne zakazy cesji oraz poręczeń. Powódka pisemnie powiadomiła pozwanego o zawarciu umów o współpracy. Spółka dokonała na rzecz U. Sp. z o.o. w dniu 28 grudnia 2011 r. i na rzecz L. SA w dniu 29 grudnia 2011 r. zapłaty kwoty, odpowiadającej należnościom głównym powiększonym o odsetki ustawowe i pomniejszonym o prowizję operacyjną. Sąd ustalił, że wszystkie wystawione przez dostawców faktury noszą daty sprzedaży po dniu 1 lipca 2011 r., zatem obowiązek zapłaty po stronie pozwanej powstał po wejściu w życie art. 54 ust. 5 i 6 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, przewidującego wymóg zgody podmiotu tworzącego samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej na czynność prawną mającą na celu zmianę wierzyciela, a skutkiem jej braku jest nieważność czynności. Zdaniem Sądu przepis powyższy ma zastosowanie do umów łączących powódkę z dostawcami, gdyż istotny jest ich skutek. Wskazał, że wprowadzie nie zawarto umów przelewu, tylko poręczeń, co umożliwiałoby wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela, ale istotny jest fakt, że ich stroną był podmiot profesjonalnie zajmujący się obrotem wierzytelnościami i ich pozasądową windykacją. Sąd przyjął, że powódka i dostawcy w chwili zawierania umów wiedzieli o ustawowym zakazie przelewu oraz milionowych zadłużeniach szpitali, ich cel polegał na ominięciu zakazu, a poręczenie miało ten sam skutek jak przelew. Z tych względów Sąd uznał, że nieważne były pozorne umowy poręczenia (art. 83 § 1 k.c.) oraz ukryte w nich umowy przelewu (art. 54 ust. 6 ustawy o działalności leczniczej). Niezależnie od tego, skoro powódka nie uzyskała zgody organu, który utworzył szpital, ukryta

czynność przelewu naruszała również postanowienia umów dostaw. W ocenie Sądu pierwszej instancji zawarcie umów poręczenia nosiło cechy działania sprzecznego z zasadami współżycia społecznego, skutkującej ich nieważnością (art. 58 § 2 k.c.). Wierzyciel miał bowiem świadomość, że w wypadku opóźnienia pozwanego ze spełnieniem świadczenia i spełnienia świadczenia przez poręczyciela nastąpi skutek polegający na wstąpieniu osoby trzeciej w miejsce dotychczasowego wierzyciela, a takie jego działania, gdyby nawet uznać za formalnie zgodne z treścią zobowiązania, nie dają się pogodzić z zasadą rzetelności i lojalności w jego wykonaniu oraz naruszają uzasadniony interes dłużnika.

Oddalenie powództwa o uznanie za bezskuteczne czynności prawnych „M.” SA w Ł. polegających na złożeniu oświadczeń o poręczeniu Sąd uzasadnił brakiem podstaw do zastosowania art. 59 k.c. i art. 527 k.c. Uznał również, że nie zachodzi przesłanka interesu prawnego dochodzenia ustalenia nieważności w oparciu o art. 189 k.p.c., gdyż Szpital ma faktyczną i prawną możliwość dowodzenia jej w postępowaniu o zapłatę.

Wyrokiem z dnia 21 maja 2014 r. Sąd Okręgowy w Ł. uwzględnił apelację powódki, wniesioną od wyroku oddalającego powództwo o zasądzenie, i zmienił go poprzez utrzymanie w mocy nakazu zapłaty. Sąd drugiej instancji podzielił podstawę faktyczną rozstrzygnięcia, ale zajął odmienne stanowisko w przedmiocie oceny prawnej. Uznał, że kluczowa jest ocena czy w sprawie ma zastosowanie art. 54 ust. 5 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej. Wskazał, że umowy o współpracy w zakresie obsługi wierzytelności i udzielania poręczeń zostały zawarte przed wejściem tej ustawy w życie, a ich celem nie była zmiana wierzyciela w zakresie zobowiązań samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej. Oceniał, że nie ma podstaw do stwierdzenia, że umowy miały na celu taką zmianę, gdyż ich treść odpowiadała poręczeniu, a nie cesji wierzytelności (art. 509 i nast. k.c.). Stwierdził, że w umowie poręczenia nie dochodzi do przeniesienia wierzytelności na skutek czynności prawnej wierzyciela, tylko do jej nabycia z mocy prawa przez osobę, która spłaca wierzyciela (art. 518 § 1 k.c.). Strony potwierdziły swym zachowaniem, że miały na celu jedynie zagwarantowanie spłaty zadłużenia pozwanego przez Spółkę. Nie można uznać, że dążyły do zmiany wierzyciela, gdyż

w dacie zawierania umowy subrogacja nie była pewna i nie zależała od nich, a dopiero nie wywiązanie się dłużnika z umowy aktualizowało obowiązek zapłaty. Pozwany nie wykazał ponadto zamiaru zmiany wierzyciela w dacie zawierania tych umów. Sąd ocenił, że zamiar ustawodawcy, wyrażony w uzasadnieniu ustawy wprowadzającej zmianę treści art. 53 ust. 6 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej, nie może determinować interpretacji, która byłaby sprzeczna z wykładnią językową. Konkludując stwierdził, że celem umów było zabezpieczenie wierzytelności a nie zmiana wierzyciela, do zmiany doszło z mocy prawa po zapłacie dokonanej przez powódkę oraz, że nie może się ostać ocena działania stron jako mającego na celu obejście ustawy. Sąd uznał, że istnieją poważne wątpliwości co do słuszności poglądu Sądu Okręgowego o pozorności umów, gdyż zadłużenie pozwanego nie było okolicznością znaną notoryjnie, bądź samej powódce, oraz wprawdzie nie jest wykluczone, że podmiot profesjonalnie zajmujący się obrotem wierzytelnościami zawrze umowę poręczenia dla pozoru, ale konieczne jest wykazanie takiego zamiaru jej stron, z czego pozwany Szpital się nie wywiązał. Za niezrozumiałe uznał stwierdzenie, że umowy poręczenia były nieważne wobec sprzeczności z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 2 k.c.), gdyż zmiana wierzyciela nie pogorszyła sytuacji dłużnika, wierzyciel mógł zawrzeć umowę zabezpieczającą, a jej realizacja zależała wyłącznie od zachowania dłużnika, ponadto uwzględnić należy także interes wierzyciela. Wskazał ponadto, że pozwany nie może dochodzić skutecznie ochrony swych praw gdyż, nie regulując należności i nie wykonując przyjętych w umowie zobowiązań, sam te zasady naruszył, a organy wymiaru sprawiedliwości nie powinny chronić nierzetelnego dłużnika. Jako podstawę prawną zasądzenia Sąd powołał art. 518 § 1 pkt 1 k.c.

W związku z podniesioną w toku postępowania przez pozwanego nową okolicznością polegającą na dokonaniu w dniu 19 grudnia 2013 r., tj. po wydaniu wyroku przez sąd pierwszej instancji, zapłaty należności na rzecz dostawców uznał, że nie ma ona znaczenia dla rozstrzygnięcia, gdyż pozwany świadczył do rąk osób nieuprawnionych, co nie zwalnia go z obowiązku zapłaty na rzecz powódki.

Pozwany zaskarżył wyrok skargą kasacyjną, opartą na podstawie art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., zarzucając naruszenie przepisów art. 53 ust. 6 ustawy z dnia

30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej w brzmieniu nadanym przez art. 1 ust. 1 ustawy nowelizującej z 2010 r. poprzez błędną wykładnię skutkującą przyjęciem, że umowa poręczenia nie jest czynnością prawną, do której odnosi się ten przepis; art. 83 § 1 k.c. poprzez błędną wykładnię skutkującą przyjęciem, że umowa poręczenia nie jest umową pozorną, zawartą dla ukrycia rzeczywistej umowy przelewu wierzytelności; art. 353¹ w zw. z art. 58 k.c. poprzez błędną wykładnię, skutkującą uznaniem, że umowa poręczenia nie sprzeciwia się zasadom współżycia społecznego; art. 65 k.c. poprzez zaniechanie dokonania wykładni umów o współpracy zawartych przez powódkę z dostawcami.

Powódka wniosła o oddalenie skargi i zasądzenie zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył:

Kwestionowana w skardze kasacyjnej wielowariantowa motywacja rozstrzygnięcia sądu drugiej instancji, częściowo wykluczająca się i sprzeczna wewnętrznie, nawiązuje do ewolucji stanowiska judykatury. Początkowe poglądy o kwalifikowaniu czynności prawnej, która wprowadzie wprost nie jest objęta zakazem prawnym, lecz zostaje przedsięwzięta przez strony świadomie w celu osiągnięcia skutku zakazanego przez prawo, jako czynności podjętej w celu obejścia ustawy (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2004 r., II CK 34/03, nie publ.), możliwości uznania samego zawarcia umowy poręczenia z naruszeniem *pactum de non cedendo*, przy uwzględnieniu całokształtu okoliczności sprawy, za działanie sprzeczne z zasadami współżycia społecznego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 2008 r., IV CSK 39/08, nie publ.), umów poręczenia, zawartych dla ukrycia umowy przelewu wierzytelności przez wierzyciela zakładu opieki zdrowotnej z podmiotem profesjonalnie zajmującym się obrotem wierzytelnościami i pozasądową windykacją wierzytelności jako obarczonych wadą oświadczeń woli w postaci pozorności (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 2012 r., III CZP 10/12, OSNC 2012, nr 10, poz. 117) straciły aktualność na skutek zgodnego obecnie stanowiska Sądu Najwyższego zapoczątkowanego wyrokiem z dnia 6 czerwca 2014 r., I CSK 428/13, OSNC 2015, nr 4, poz. 53, podzielanego w nie publikowanych orzeczeniach z dnia

19 listopada 2014 r., II CSK 9/14, z dnia 9 stycznia 2015 r., V CSK 111/14, z dnia 6 lutego 2015 r., II CSK 319/14, z dnia 6 lutego 2015 r., II CSK 238/14. Dokonując wykładni pojęcia "czynność prawna mająca na celu zmianę wierzyciela" w rozumieniu art. 53 ust. 6 i 7 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz. U. 2007 r., Nr 14, poz. 89) w brzmieniu obowiązującym od dnia 22 grudnia 2010 r. (Dz. U. 2010 r., Nr 230, poz. 1507) art. 54 ust. 5 oraz ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (tekst jedn. Dz. U. 2013 r., poz. 217 ze zm.), przyjęto że obejmuje ono nie tylko umowy bezpośrednio dotyczące zmiany wierzyciela, lecz także takie, których skutkiem jest wskazana zmiana. W szczególności uznano, że nie można zakładać, iż w powołanym przepisie doszło do wyczerpującego określenia katalogu czynności prawnych, których musi dotyczyć zgoda organu założycielskiego, gdyż zamierzeniem ustawodawcy było wskazanie ogólnie na takie czynności prawne z punktu widzenia ich celu jurystycznego, przewidywanego przez strony, niezależnie od ich dogmatyczno-prawnej konstrukcji oraz typowej dla nich funkcji. Uznaje się, że przepisy powyższe zmierzały do eliminowania sytuacji, w których w następstwie określonej czynności prawnej pojawi się nowy wierzyciel zakładu opieki zdrowotnej, dochodzący należności wynikającej z pierwotnie zawartej umowy, zatem za czynności wymagające zgody, a w jej braku nieważne, należy uznać także cesję, w tym powiernicze, faktoring, gwarancję, subrogację umowną lub indos wekslowy. Czynnością wymagającą zgody organu założycielskiego, jest również najczęściej występujące w obrocie prawnym, poręczenie za zobowiązania zakładu opieki zdrowotnej. Sąd Najwyższy, w składzie rozpoznającym przedstawioną skargę kasacyjną, podzielił to stanowisko. Uzupełniając wskazuje, że poręczenie ma charakter akcesoryjny wobec zobowiązania podstawowego, a poręczyciel zobowiązuje się świadczyć w miejsce dłużnika, stąd płacąc cudzy dług, za który odpowiada osobiście - co do zasady - wstępuje w prawa zaspokojonego wierzyciela z mocy ustawy (*cessio legis*). W przypadku umowy poręczenia nie dochodzi do przeniesienia wierzytelności na skutek czynności prawnej wierzyciela, ale do nabycia wierzytelności z mocy samego prawa przez osobę trzecią (poręczyciela), która spłaca wierzyciela (art. 518 § 1 k.c.). Zastosowaniu art. 518 § 1 pkt 1 k.p.c. nie stoi na przeszkodzie okoliczność, że dług jest formalnie własny a materialnie cudzy.

Skoro jednak obowiązuje ustawowy zakaz obrotu w odniesieniu do wierzytelności wynikających ze zobowiązań samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, bez zgody organu tworzącego, to wyłącza on również subrogacyjne nabycie wierzytelności w oparciu o wskazany przepis.

Za niewystarczające dla oceny w jakim zakresie nastąpiło naruszenie prawa materialnego należy uznać stwierdzenie sądu drugiej instancji, że kluczowa jest kwestia „ram prawnych zastosowania art. 54 ust. 5 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej”, a następnie zaniechania dalszych rozważań i odniesienia się do uzasadnienia wprowadzenia ustawą z dnia 22 października 2010 r. o zmianie ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej zmiany treści art. 53 ust. 6 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej. Powinnością Sądu było jednoznaczne ustalenie relewantnej podstawy prawnej w oparciu o datę powstania zobowiązań, gdyż z wcześniejszych ustaleń wynika, że niektóre umowy dostawy zawarte były przed wejściem w życie art. 53 ust. 6 ustawy o zakładach opieki zdrowotnej w nowym brzmieniu, część w okresie jego obowiązywania, a kolejne w okresie obowiązywania ustawy o działalności leczniczej. Rozstrzygnięcia wymaga, z odwołaniem do treści tych kontraktów oraz przepisów powołanych ustaw i kodeksu cywilnego, czy zastosowanie ma przepis obowiązujący w dacie zawierania kwestionowanych umów o współpracy w zakresie obsługi wierzytelności i udzielania poręczeń, powstania obowiązku świadczenia po stronie dłużnika stosunku podstawowego, dokonania zapłaty przez poręczyciela na rzecz wierzyciela. Zwrócić należy uwagę na brzmienie przepisu przejściowego (art. 4) ustawy zmieniającej ustawę o zakładach opieki zdrowotnej, zgodnie z którym przepisy art. 53 ust. 6 i 7 ustawy, w brzmieniu nią nadanym, stosuje się do zobowiązań samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej, powstałych po dniu wejścia w życie ustawy. Do kwestii powyższych odniósł się Sąd Najwyższy m.in. w uchwale z dnia 20 kwietnia 2012 r., III CZP 10/12, OSNC 2012, nr 10, poz. 117, wyroku z dnia 6 czerwca 2014 r., I CSK 428/13, OSNC 2015, nr 4, poz. 53 oraz nie publikowanych wyrokach z dnia 24 kwietnia 2008 r., IV CSK 39/08, z dnia 19 listopada 2014 r., II CSK 9/14. Dokonując tego rozróżnienia niezbędnego dla ustalenia daty powstania zobowiązania Sąd powinien ponadto uwzględnić treść art.

605 k.c., zgodnie z którym dostawca musi być wytwórcą dostarczanych rzeczy, i rozważyć, czy umowy miały charakter ramowy (wykonawczy) czy ciągły.

Co do zarzutu naruszenia art. 83 § 1 k.c. przez błędną wykładnię, podnieść należy, że pozorność umowy jest okolicznością faktyczną a w postępowaniu kasacyjnym ustalenie w tym przedmiocie nie podlega kontroli (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 2006 r., V CSK 308/06, nie publ., z dnia 24 kwietnia 2008 r., IV CSK 39/08, nie publ.). Odnoszenie się do dalszych zarzutów skargi jest bezprzedmiotowe.

Naruszenie powołanych przepisów uzasadnia podstawę kasacyjną określoną art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. w stopniu skutkującym koniecznością uchylenia zaskarżonego orzeczenia (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.). O kosztach postępowania przed Sądem Najwyższym orzeczono w oparciu o art. 108 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.